

SOTATIETEELLINEN KIRJALLISUUS SUOMESSA

Sotatieteen Keskuskirjaston johtaja filosofian maisteri
Karin K e r k k o n e n

Tänään lienee kaikilla aloilla kiistämätön tosiasia, että edellytys tehokkaalle tutkimus-, kehitys- ja suunnittelutyölle on muiden aikaisemmin suoritettujen töiden tulosten hyödyntäminen. On voitava soveltaa tutkimustuloksia ja menetelmiä sekä ottaa oppia muiden kokemuksista ja erehdyksistä.

Suoritettuun työhön perehtyminen tapahtuu pääasiassa kirjallisuuden välityksellä. Tutustumalla siihen pyritään varmistamaan työhön uhrattavien varojen tehokas käyttö. Välttämällä päällekkäistyötä ja samojen erehdysten toistamista yritetään luoda otollinen lähtökohta uusien käyttökelpoisten tulosten syntymiselle. Tämä pätee riippumatta siitä onko kyseessä perus- vaiko tavoitetutkimus, käytännön sovellutus tekniikassa tai esim yhteiskuntasuunnitteluun liittyvä kehitystyö.

Nopeasti muuttuva yhteiskuntamme tarvitsee tietoa enemmän ja nopeammin kuin aikaisempina aikoina ja sitä tuotetaan myös huomattavasti enemmän ja laajemmin kuin ennen. Tarvittavan tiedon saanti on aina ollut oleellinen kysymys. Julkistetun tiedon seuranta on viimeisten vuosikymmenien aikana muodostunut ongelmaksi, jonka ratkaisemiseksi on työskennelty sekä kansainvälisellä että kansallisella tasolla. Niillä aloilla, joilla ongelma ensiksi tunnistettiin (lääketiede, luonnontieteet ja tekniikka), seurantamahdollisuudet ovat nyt hyviä sekä kansainvälisellä tasolla että myöskin Suomessa. Muilla aloilla niitä pyritään jatkuvasti kehittämään. Tiedon seurannan apuvälineitä ovat ns sekundäärilähteet, bibliografiat, referaattijulkaisut sekä niiden atk-sovellutukset, joiden kehittämiseen on kiinnitetty erityistä huomiota.

Julkistetun tiedon seurannan ongelmat ja niiden ratkaiseminen ovat Suomessa viimeisten vuosikymmenien aikana jättäneet varjoonsa tutkimuksen kannalta yhtä oleellisen ja tänään ehkä oleellisemmän kysymyksen. Nimittäin: varsinaisen tiedon saannin. Ei riitä, että on mahdollista saada eteensä muodossa tai toisessa viitteet siitä mitä tietystä aiheesta on julkaistu. Ei riitä, että saa julkaisun nimen ja ehkä tiivistelmän sen sisällöstä. Jotta sen tulokset voitaisiin hyödyntää, on itse primäärijulkaisu jossain muodossa saatava käyttöön.

Turvallisuuspolitiikan maanpuolustukselliseen sektoriin liittyvässä työssä tai lyhemmin sanottuna sotatieteellisessä työssä tarvitaan kirjallisuutta ja julkistetun aineiston seuranta laajalta alueelta ja moninaisiin tarkoituksiin. Sitä tarvitaan tutkimukseen ja suunnitteluun, kehitys- ja koulutustyöhön, erilaisiin tilanteenarviointeihin jne. Sitä tarvitaan kaiken sen tiedontarpeen tyydyttämiseksi, joka liittyy puolustusvoimien tehtävään ja toimintaan.

Kirjallisuustyyppin mukaan tarkastellen kirjat, aikakauslehdet, raportit ym ovat kaikki oleellista aineistoa. Aihepiirin mukaan katsottuna tarvitaan tietoa käytännöllisesti katsoen kaikilta aloilta. Varsinainen sotatieteellinen aineisto tulee tietysti ensimmäiselle sijalle, tämän jälkeen on huomioitava muiden tieteenalojen sotilaalliset ja maanpuolustukselliset aspektit sekä niiden sotatieteissä sovellutuskelpoiset osat.

Sotatiede suppeassakin mielessä on tieteidenvälinen (poikkitieteellinen) ala ja sellaisena se vaatii huomattavassa määrin myös muiden alojen kirjallisuutta. Sotilaslainsäädäntö, sotilaspsykologia, sotateknikka jne liittyvät kiinteästi myös ko tieteisiin. Niissä tarvitaan sotatieteellisen aineiston lisäksi ao tieteitä koskevaa kirjallisuutta. On hallittava alan perustiedot ja metodit sekä tunnettava ne alueet, jotka ovat sotatieteellisesti soveltamiskelpoisia. Miten syvällistä tietoa miltäkin alalta ja mistäkin kysymyksestä tarvitaan riippuu suoritettavan työn luonteesta.

Kysymys sotatieteissä tarvittavasta kirjallisuudesta on siis erittäin laaja ja monitahoinen, samoin on tämän kirjallisuuden saantimahdollisuus. Tuskin kukaan ainakaan Suomessa voi kuvitella, että kaiken tarpeellisen lähdeaineiston kokoaminen yhteen pisteeseen olisi mahdollista. Mutta siitä huolimatta tarvittava tieto ja kirjallisuus pitäisi olla Suomessa saatavissa. Ettei se aina sitä ole, on tutkimuksen kannalta huolestuttavaa.

On aiheellista luoda katsaus siihen, miten kirjallisuuden saanti yleensä on järjestetty ja millainen se maassamme on. Koska sotatiede on poikkitieteellinen ala, katsaus ei anna ainoastaan vertailumahdollisuuksia vaan sillä on puhtaasti käytännöllinenkin merkitys.

Kirjallisuudelle ja sen käyttömahdollisuuksille on perinteisesti annettu suuri arvo Suomessa. Kirjastoverkostomme on laaja ja kirjastomme ovat moneen muuhun maahan verrattuna olleet hyvin varustettuja. Niiden kokoelmat ovat

valtaosaltaan kaikkien Suomen kansalaisten käytettävissä. Tiedon saatavuus riippumatta yhteiskunnallisesta tai taloudellisesta asemasta on ollut kirjastolaitoksemme johtavia periaatteita. Vielä on liian aikaista sanoa, tulevatko nyt käyttöönotetut maksulliset palvelut muuttamaan tätä tilannetta.

Koska kirjastomme ovat olleet hyvin varustettuja ja hyvin toimivia, päähuomio on viime aikoina kiinnittynyt uusiin julkistetun tiedon seurantameneelmiin ja niiden kehittämiseen Suomessa. Voimavaroista suuri osa on käytetty siihen. Voimakkaasti kasvava tietoaineisto, tiedontarpeen lisääntyminen ja kirjallisuuden jatkuvasti nousevat hinnat ovat aiheuttaneet muitakin vakavia pulmia, joihin kirjastot kauan ovat etsineet ratkaisuja. Kirjastot ovat tunteneet ja tuntevat varsin raskaana vastuun siitä, että niiden toiminnan varassa oleva kirjallisuuden ja tiedon riittävä saanti tutkimuksen ja koko yhteiskunnan tarpeisiin olisi turvattu. — Viime aikoina on näkynyt merkkejä siitä, että ongelmat olisivat tutkijoidenkin taholla tunnistettu; mm korkeakouluneuvosto on tuonut julki huolestuneisuutensa tilanteen johdosta.

Suomessa pyritään nyt kirjallisuuden aloittaiseen hajakeskitykseen siten, että joillakin kirjastoilla on päävastuu määrättyjen alojen kirjallisuuden hankinnasta maahamme. Toteuttaminen tapahtuu valtakunnallisen keskuskirjastoverkoston muodossa, tosin suhteellisen hitaasti. Se seikka ei kuitenkaan sanottavasti vaikuta itse kirjallisuuden hankintaan. Hankintavarojen ja henkilöstön niukkuus sen sijaan vaikeuttaa käyttökelpoisten ja tutkimuksen tarpeita tyydyttävien kokoelmien aikaansaamista ja ylläpitämistä.

Kirjastojen välinen hankintoja koskeva työnjako on käytännölliseltä pohjalta muodostunut jo kauan ennen ensimmäisen keskuskirjasto-oikeuden myöntämistä. Jokainen kirjasto on tietysti aina yrittänyt hankkia mahdollisimman hyvät kokoelmat omalta kannaltaan keskeisinä pitämiltään aloilta. Sivualat ja erikoisalut, joita harvoin kysytään, ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tieteidenvälisillä aloilla tämä antaa aiheita vakavaan huoleen. Monia eri aloja edustavien kirjastojen kokoelmien puutteellisuuden johdosta on jouduttu useinkin toteamaan, että juuri ne aspektit, jotka olisivat oleellisia, ovat sivualoina jääneet kirjastojen hankintaohjelmien ulkopuolelle. Tämä on mm sotatieteen tiedontarvitsijoiden pulma.

Mitä tiedontarvitsijan oikeutetusti pitäisi voida v a a t i a niiltä k o k o e l m i l t a , joiden tulisi edustaa jotakin määrättyä alaa? Miten kirjastojen kokoelmien koostumus ja kirjallisuuden hankintaperiaatteet tehokkaimmin palvelevat tutkimusta?

Kirjallisuuskokoelman tulee olla systemaattisesti koottu tarkoitustaan palvelemaan. Valinta pitää suorittaa siten, että esim tutkimuskokoelman ollessa kyseessä siihen sisältyy alan perustava kirjallisuus sekä se materiaali, joka tuo

uutta oleellista tietoa alaan liittyviin erikoiskysymyksiin. Käytännössä kirjastossa pitää olla alan perusteokset sekä eri aikakausina ilmestynyt oleellinen tutkimus. Mutta ei ainoastaan hankinta-ajankohtana parhaana pidetty tutkimus, vaan myös se, joka on herättänyt keskustelua. Tulevalle tutkimukselle se voi olla virikkeitä antavaa. Siis se kirjallisuus, jolle tieteenala rakentuu, se jonka tarvitsemme nykypäivän tutkimuksessa ja se, jota arvioimme tulevaisuudessa tarvittavan.

On suhteellisen helppoa teoriassa määritellä, mitä johonkin kirjastoon pitäisi hankkia ja mitä voi vaatia että siellä olisi. Työn suorittaminen käytännössä ei ole yhtä yksinkertaista edes, jos varoja on riittävästi. Kokoelmat muodostavat aina kompromissin teorian ja käytännön, tavoitteiden ja resurssien välillä. Mutta jälkikäteen ne kertovat sekä resursseista että tavoitteista.

Valinnan ollessa perusta kokoelmien muodostumiselle on syytä hieman valaista siihen liittyvää työtä. Tämän työn tuloksiahan arvostelomme kritisoidesamme jonkun kirjaston kokoelmia ja niiden puutteita ja on aiheellista harkita, onko syy puutteisiin periaatteissa vaiko toteuttamismahdollisuuksissa.

Valintaan tarvitaan hankintaperiaate eli kuva siitä millaiset kokoelmien pitäisi olla. Tämä kuva muodostuu nykyisten ja tulevien tarpeiden tuntemuksesta. Lisäksi pitää olla käytettävissä alan asiantuntemusta ja tietoja ilmestyvästä aineistosta sekä olemassa olevien kokoelmien tuntemusta.

Tiedot ilmestyvästä aineistosta on saatavissa alaa seuraavista sekundääri-julkaisuista sekä aikakauslehtien arvosteluista ja ilmoituksista, kustantajien ja kirjakauppojen ennakkomainoksista ja muiden kirjastojen uutuusluetteloista. Tästä erittäin laajasta ja eritasoisesta aineistosta, jossa saatavissa oleva tieto on varsin vaihtelevaa, on valittava kirjaston ja sen käyttäjien tarpeita parhaiten palveleva materiaali. Raportit ym vast aineisto valitaan aiheen keskeisyyden ja tiivistelmän perusteella. Julkaisevan laitoksen asema tutkimuksessa vaikuttaa ratkaisuun. Suppean aineiston valinnassa tutkija itse asiantuntemuksensa pohjalta saattaa olla paras valinnan suorittaja. Mutta laajalla alalla ei kenenkään asiantuntemus riitä. Aikakauslehtien arvostelijat tarjoavat valinnan suorittajalle sekä huomattavaa laajuutta näkemyksessä että myös alan eri osien erikoisasiantuntemusta. Johtavat julkaisut huolehtivat yleensä arvosteluosastojensa tasosta ja tottunut hankkija oppii pian huomaamaan mitkä parhaiten vastaavat juuri hänen kirjastonsa tarpeita. Tiedontarvitsijoilta tuleviin hankintaehdotuksiin kirjastot palvelulaitoksina yleensä suhtautuvat myönteisesti. Mutta on muistettava, että mikäli ne koskevat erillisiä teoksia aloilta, jotka eivät kuulu hankinnan normaalipiiriin, niiden pysyvä merkitys jää tiedontarvitsijoille vähäiseksi. Hajanaisten teosten pohjalta ei voida suorittaa tutkimusta eivätkä tiedontarvitsijat yleensä edes tule sellaisia teoksia kysyneeksi paikasta, johon ne eivät luonnollisesti kuulu. — Tämä on syytä pitää mielessä jonkun

kirjaston kieltäytyessä hankinnasta, joka laajasti ottaen kuuluu alaan, mutta ei tavanomaiseen hankintapiiriin. — Hankintojen tulee tukea toisiaan ja kokoelmien tavoitteita.

Tulevien tarpeiden huomioon ottaminen voi näyttää mahdottomalta. Mutta on kuitenkin tiettyjä kriteerejä, jotka helpottavat tätäkin työtä. Eri maat, korkeakoulut ja tutkimuslaitokset luovat omat tutkimustraditionsa. Ne syntyvät siitä, että opetus, yhteistyön antamat virikkeet ja teknis-luonnontieteellisillä aloilla jossain määrin laitteisto ja erikoisasiantuntemus tekevät luonnolliseksi tutkia jotakin, joka liittyy sellaiseen aihepiiriin tai metodiin, josta on kokemuksia ja perustietoja. Poikkeuksia tietysti on, mutta ehkä harvemmin kuin luullaan. On aiheellista hankkia laajat ja hyvät kokoelmat niiltä aloilta, joita nyt tutkitaan, koska tätä tutkimusta todennäköisesti tullaan myös myöhemmin jatkamaan. Laitos, jonka tuottama aineisto tänään on kirjaston käyttäjille hyödyksi, tulee luultavasti tuottamaan jatkossakin tarpeellista materiaalia. Voi säästää huomattavasti sekä hankinta- että tutkimusaikaa ostamalla alan johtavien tutkimuspisteiden julkaisut sarjoina. Mikäli nämä julkaisut on yksitellen valittava, on tilanne huono. Kokoelmista jää puuttumaan tärkeää perusaineistoa ja aikaa tuhlautuu suhteettoman paljon. Koko alan ilmestyvää kirjallisuutta on kuitenkin jatkuvasti seurattava. Kokoelmiin tulee nimittäin, jotta niihin voisi luottamuksella suhtautua, sisältyä näiden julkaisusarjojen lisäksi muuten ilmestyvää merkittävää kirjallisuutta. Sitä on yksitellen valittava, koska se ilmestyy tämän vakinaisen piirin ulkopuolella.

Tehokas toiminta edellyttää, että kirjasto, milloin se huomaa, että jokin laitos tuottaa keskeistä aineistoa tai toteaa kysynnän jonkun erikoisaiheen suhteen olevan jatkuvaa, huolehtii siitä, että ko aineisto hankitaan jatkuvasti kirjastoon niin, että se on valmiina siellä käytettävissä, kun sitä kysytään. Teoriassa ei ole puolustettavissa että tutkija tai muu tiedontarvitsija joutuu odottamaan tarvitsemaansa kirjallisuutta silloin kun tarve on ollut ennustettavissa.

Puitteet ja periaatteet hyvien kokoelmien rakentamiselle on helposti hahmoteltavissa. Miten eri kirjastot konkreettisen alansa suhteen ovat suorittaneet valintansa on asia, jota ei voi ryhtyä yksityiskohtaisesti selvittämään. Periaatteessa voi kuitenkin olettaa, että sotatieteilijä voi saada Suomesta suurimman osan muita tieteenaloja koskevasta tarvitsemastaan kirjallisuudesta. Keskeisen aineiston suhteen voi olla jokseenkin varma. Sovellutuskelpoista aineistoakin tietysti on mutta onko juuri sitä, mitä jossakin erikoiskysymyksessä tarvitaan, on asia, joka on käytännössä tapaus tapaukselta selvitettävä. Esim Suomen teknillisestä keskuskirjastosta pitää löytää tekniikan ja maamme teknillisen tutkimuksen kannalta keskeinen aineisto. Mikäli tästä osa on sovellutuskelpoista sotatekniikassa kirjastosta löytää sovellutuskelpoista aineistoa. Sen sijaan sinne ei osteta sotatekniikkaa. Ilmeisesti sitä pidetään sivualana joka ei

kuulu varsinaisen tekniikan piiriin. Sama on tilanne kaikkien muidenkin tieteenalojen suhteen. Eduskunnan kirjasto hankkii kansainvälistä politiikkaa mutta ei seuraa sen sotilaallisia puolia. Lääketieteellinen keskuskirjasto ei varsinaisesti hanki sotilaslääketiedettä jne.

* * *

Suomen kirjastojen kesken vallitsevan osaksi virallisen osaksi epävirallisen työnjaon mukaan sotatieteellinen aineisto kuuluu hankintaohjelmaan ainoastaan Sotatieteen keskuskirjastossa.

Millaiset ovat Sotatieteen keskuskirjaston kokoelmat jotka muodostavat alan tiedontarvitsijoiden käytettävissä olevan päälähteen Suomessa? Minkä periaatteen mukaan niitä kartutetaan ja vastaavatko periaatteet ja kokoelmat niille asetettavia vaatimuksia?

Sotatieteen keskuskirjaston kokoelmien ja hankintaperiaatteiden tarkastelu jakautuu luonnollisesti Suomen sotaan 1939—45 edeltäneeseen ja sen jälkeiseen aikaan. Sodan aikainen kartunta oli varsin vaatimatonta ja koska oleellisimman kysymyksen muodostaa ulkomainen aineisto, jonka saanti sodan aikana oli rajoittunut muista kuin hankintaperiaatteellisista tai taloudellisista syistä, voi jättää tämän kauden huomioimatta.

Selviä eroja sekä hankintaperiaateissa että kokoelmissa on havaittavissa sotaan edeltäneellä ja jälkeisellä kaudella. Osa niistä on maailmantilanteen muuttumisesta johtuvia, osaan taas on ilmeisesti jokin muu syy, useimmiten ehkä resurssien puute, joskus ehkä mielenkiinnon puute on ollut syynä.

Kirjasto sai perustamisvaiheessa vastaanottaa Yleisesikunnan ja Sotaväen-esikunnan kirjastojen lisäksi myös muut Helsingin alueen sotilaskirjastot mikä merkitsi varsin kirjavaa alkukokoelmaa. Yleisesikunnan kirjasto muodostui puolustusvoimien rakentamis- ja kehitystyötä varten hankitusta asiallisesta, joskaan ei kovin laajasta kokoelmasta ensimmäistä maailmansotaa ja sen antamia kokemuksia käsittelevää kirjallisuutta. Siihen sisältyi myös jonkun verran yleisempää sotatieteellistä aineistoa. Sotaväen esikunnan kokoelmat olivat paremminkin koulutuksen puolelle painotettuja. Muualta saatu aineisto oli erittäin kirjavaa sekä alan, sisällön tason että iän puolesta.

Yleisesti voi todeta, että peruskokoelman kirjavuudesta huolimatta ennen vuotta 1939 syntyneet kokoelmat ovat hyviä joskaan eivät kovin laajoja.

Ilmeisesti pyrittiin rakentamaan korkeatasoisia sotatieteellisiä kokoelmia, joiden pääpaino ulkomaisen aineiston osalta oli sotilaallisessa tiedossa ja kotimaisen osalta maattamme ja sen historiaa valaisevassa materiaalissa. Suomen sotaväkeä ja sotalaitosta valaisevaa aineistoa hankittiin paljon mutta sen taustaksi myös yleisempää historiallista kirjallisuutta. Pyrittiin luomaan edustavat

kokoelmat, joiden pohjalta pystyttäisiin palvelemaan puolustusvoimien tarpeita sekä suorittamaan todellista tutkimusta sekä sotatieteissä että Suomen sotaja sotalaitoshistoriassa.

On huomionarvoista, että siinä onnistuttiin. Ilmeisesti oltiin valmiita uhraamaan tähän varoja huolimatta puolustusvoimille myönnettyjen määrärahojen yleisestä niukkuudesta. Sivistykselle ja koulutukselle yleensä maassamme annettu arvo sekä hiljattain itsenäistyneen maan tarve korostaa kansallista olemassaoloaan kaikilla aloilla ja kaikissa yhteyksissä selittänee ainakin osaksi tämän.

Ajallisesti pääpaino näissä alkuvuosikymmenien kokoelmissa luonnollisesti on 1920- ja 1930-luvuilla ilmestyneessä kirjallisuudessa. Pääosa vanhemmasta aineistosta tuli perustamisvaiheessa muista kirjastoista. Huomionarvoista on kuitenkin, että ostettiin jopa 1600- ja 1700-luvuilla painettua kirjallisuutta. Se osoittaa sekä valppautta että halua rakentaa laajapohjaiset tieteelliset tutkimuskokoelmat. Tätä vanhinta kirjallisuutta on kuitenkin vähän, ja se on sotahistoriaamme liittyvää. Yleistä linnoitusoppia ja sotataittoa löytyy kuitenkin myös 1700- ja 1800-luvuilta. Ruotsin vallan ajan sotahistoriaa on hyvät kokoelmat ja Venäjän vallan ajan sotalaitosta käsittelevää materiaalia löytyy melko runsaasti.

Ulkomaisessa sotahistoriassa pääpaino on Napoleonin ajan ja sen jälkeisillä sodilla. Sitä edeltäviltä kausilta ei erikoistutkimuksia sanottavasti ole, mutta sodankäynnin ja sotalaitoksen kehitystä valaisevaa aineistoa on tausta-aineistoksi riittävästi.

Kotimaisen kirjallisuuden hankinta oli melko laaja. Sekä yleis- että paikallishistoriaa, jonka sotahistoriallinen merkitys on melko vähäinen, sisältyy kokoelmiin. Yleistä tekniikkaa löytyy ja myös mm maantieteellisen, geologisen ym kotimaisten seurojen julkaisusarjoja. Sillä on sovellutusmahdollisuksiensa ansiosta tietty mielenkiinto sotatieteen kannalta, mutta se edustaa selvästi nykyistä laajempaa hankintapiiriä.

Näitä kokoelmia ei ole voitu ylläpitää samantasoisina. Uusi tutkimus, joka toisen maailmansodan jälkeen on ilmestynyt ensimmäisestä maailmansodasta ja sitä edeltävästä ajasta, on melkein kokonaan jäänyt hankkimatta. Ainoa poikkeus on Suomen sota- ja sotalaitoshistoria, joiden osalta kokoelmia on pyritty ylläpitämään. Tämä on erityisen valitettavaa, koska Sotatieteen keskuskirjaston kokoelmat olivat osittain todella huomionarvoiset ja sekä maamme tutkimuksen että puolustusvoimien kannalta sitä luokkaa että niiden ajantasalla pitäminen tutkimuskokoelmina olisi ollut tiettyjen uhrausten arvoista. Nyt löytyvä uudempi aineisto on tilapäisten hajahankintojen tulosta.

Sodan aikana painettua kirjallisuutta on tietysti, mutta ulkomaiselta osaltaan se on varsin rajoitettua ja tutkimusaineistona se on verrattain köyhää.

Vuoden 1945 jälkeen on selvä muutos havaittavissa. Hyöty-näkökohdat vaikuttavat selvemmin. Tämä on luonnollista ja puolustusvoimien kannalta välttämätöntä sotatieteen alan laajenemisen ja määrärahojen niukuuden seurauksena. Mutta se on valitettavaa, koska se rajoittaa tutkimusmahdollisuuksia ja jopa oleellisten tietojen saantia.

Perustutkimuksen suorittaminen kuului 1920- ja 1930-luvuilla kokoelmista päättellen suunnitelmiin. Tänään ajankohtainen tiedontarve voittaa tutkimuskokoelmien rakentamisvaatimukset. Mikäli se koskisi ainoastaan historiallista mielenkiintoa omaavien kokoelmien ylläpitoa, se olisi valitettavaa mutta puolustettavissa. Vakavampaa on, ettei kaikilta nykyisin tutkimuksen kohteina olevilta aloilta ole kokoelmia. Osa jää hajahankintojen varaan ja osa sotatieteen alasta jää käytännössä vaille hankintoja.

Koska kirjaston hankinnoista viimeisten puolentoista vuosikymmenen aikana on vastannut tämän kirjoittaja on aiheellista pysytellä toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen yleispiirteissä sekä periaatteissa ja vakavammissa puutteissa. Kokoelmien hyvät ja huonot puolet ovat kaikille kirjaston käyttäjille tuttuja — jopa yksityiskohtaisestikin heidän omilta mielenkiintoalueiltaan ja niiltä on varmasti löydettävissä esimerkkejä esitettyjen näkökohtien valaistamiseksi lukijan mielessä.

Omia sotiamme käsittelevät kokoelmat ovat laajat ja suhteellisen hyvät tietystä puutteista huolimatta. Mutta kotimaisen kirjallisuuden hankintaa yleensä on huomattavasti vähennetty koska sitä löytyy maamme muista kirjastoista. On pyritty käyttämään varat etupäässä aineistoon, joka ei muuten ole Suomessa saatavissa.

Ulkomaisten aineiston suhteen puutteet ovat huolestuttavat. Sodan jälkeen ei ilmeisesti aluksi edes pyritty ylläpitämään ulkomaista ohjesääntökokoelmaa ja teknisen kehityksen seuraaminen jäi olemattomaksi. Näiden aineistotyyppien saanti ei heti sodan jälkeen ollut yksinkertaista tai aina edes mahdollista ja Suomessa oli omia sotakokemuksia analysoitavana, joten ulkomaista aineistoa tuskin heti kovinkaan paljon kaivattiin.

Mutta hankinnoissa syrjään jäänyt ala on niukoissa taloudellisissa oloissa melkein mahdoton uudelleen liittää hankintaohjelmaan ilman erikoistoimenpiteitä kirjallisuuden hinnankorotusten supistaessa tai niellissä kokonaan mahdolliset hankintamäärärahan korotukset. Tutkimuksen jatkuvasti lisääntyessä on supistusten tekeminen jo hankittavilla aloilla tuskin suositeltavaa. Taannehtivat hankinnat laajojen syntyneiden aukkojen täyttämiseksi ovat yleensä käytännössä mahdottomia. Hajahankinnat, joita tällaisilla aloilla suoritetaan, eivät voi korvata systemaattisen seurannan tuloksena syntyneitä kokoelmia tutkimusperustana.

Hankinnat keskittyivät aluksi toisen maailmansodan historiaan, kokemuk-

siin, vaikutelmiin, jne tavalla, joka pyrki varmistamaan monivivahteisen kuvan saamisen sodan tapahtumista ja opetuksista eri osapuolten ja eri tasojen näkökulmasta. Nämä kokoelmat ovatkin varsin laajat, minkä osaksi mahdollistivat Asla-varat, joita kirjastolle kauaskatseisesti oli järjestetty. Puutteena on kuitenkin todettava, että julkistettuja asiakirjakokoelmia ja laajoja virallisia historiasarjoja ei ole riittävässä määrin. Kustannukset olisivat sitoneet liian suuren osan määrärahoista ja toivottiin, että niiden yleinen mielenkiinto johtaisi hankintoihin muiden kirjastojen taholta. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut muuta kuin poikkeustapauksissa.

1950-luvun loppupuolella ja 1960-luvun alusta ryhdyttiin kiinnittämään huomiota ulkolaista kalustoa käsittelevään kirjallisuuteen. Aineisto on kuitenkin yleisiä teknillisiä ja suoritettietoja sisältävää. Teknisen tutkimus- ja kehitystyön kannalta sillä ei ole merkitystä. Aikakauslehtiaineistoa on koko sodanjälkeiseltä ajalta pyritty hankkimaan, mutta kirjastossa on ainoastaan murto-osa ilmestyvästä erittäin laajasta julkaisumäärästä. Pääpaino on yleissotilaallisella ja sotilaspoliittisella tilannetta valaisevalla materiaalilla.

Haittavaikutuksia hankittavan aineiston suppeudesta on kuitenkin aina 1950-luvun lopulta pyritty vähentämään parantamalla aineiston hyödyntämällisyyksiä ja palvelua. Puolustusvoimissa tiedontarvitsijoita palvelevalla toiminnalla on vanhat perinteet, jotka juontavat juurensa jo 1920-luvun alkuun. Hajasijoitettu henkilöstö huomioon ottaen palvelu onkin välttämättömyys eikä korvaa kokoelmien puutteita. Mutta se on ehkä hidastanut puutteiden havaitsemista ja siten parannusten aikaansaamista kokoelmien suhteen.

Tämän päivän hankintaperiaatteilla on jatkuvasti tavoitteena ylläpitää kokoelmia, joiden pohjalta Suomessa voi — toisten kirjastojen kokoelmiin muiden tieteiden sovellettavilta osilta turvautuen — suorittaa sotatieteellistä tutkimus-, kehitys- ja suunnittelutyötä sekä alan kehityksen seuranta. Tämän lisäksi pidetään mielessä, että Sotatieteen keskus kirjastolla alan ainoana edustajana maassamme on tietty vastuu siitä, että suuren yleisön tiedon- ja kirjallisuuden tarve maanpuolustuksellisissa ja sotilaallisissa kysymyksissä ei jää koonaan tyydyttämättä. Hankinnan kannalta tällä ei kuitenkaan ole suurta merkitystä koska maallikko hankkii tarvitsemansa tiedot samoista yleisesityksistä, joita alan asiantuntijat käyttävät lähtökohta- ja tausta-aineistona. On kuitenkin merkityksellistä mm puolustusvoimien kannalta, että tämäkin tiedontarve huomioidaan. Kirjastolaitoksessa vallitseva yleinen taloudellinen niukkuus on nimittäin johtanut siihen, että suurelle yleisölle tarkoitettua turvallisuuspolitiikan maanpuolustuksellista osaa käsittelevää aineistoa ei muuta kuin poikkeustapauksissa löydä muista kirjastoista.

Kirjallisuustarpeen kannalta sotatiede toisen maailmansodan jälkeisenä aikana on laajentunut vastaamaan turvallisuuspolitiikan maanpuolustuksellista

sektoria. Tietoa tarvitaan mm kansainvälisestä tilanteesta, asevarustelujen rajoittamisesta, konfliktintutkimuksen tuloksista sekä futurologian tietyistä osista metodeineen. Nopea kommunikaatio on tehnyt ajankohtaisen aineiston saannin tärkeämmäksi mikä vaikuttaa kokoelmien peittävyYTEEN. On valittaan todettava, että joskin pyritään tutkimuskokoelmiin, peittävyys syvyyssuunnassa ei yleensä ole kehuttava.

Ilmestyvää aineistoa seurataan systemaattisesti Sotatieteen keskuskirjastossa sekä palvelua että hankintaa ajatellen koko sotatieteen alalta sekä sekundääri lähteiden että arvostelujen pohjalta. Seurataan siis systemaattisesti myös niitä alueita, joilta suoritetaan ainoastaan hajahankintoja. Seuranta voi siten pitää suhteellisen hyvänä, samoin seurantamahdollisuudet ovat ainakin välttävää.

Hankintojen suhteen tilanne on huonompi. Relevantti aineisto niillä aloilla, joita tutkitaan pyritään hankkimaan sekä se varsinainen sotatieteellinen aineisto, joka arvosteluista päätellen on arvokasta ja mielenkiintoista. Samaan pyritään myös muiden tieteiden soveltamiskelpoisten osien suhteen, ellei tätä aineistoa muualla Suomessa ole, mutta tulosta ei kokonaisuutena voi pitää muuta kuin epätydyttävänä.

Sotatieteen keskuskirjaston kokoelmien huolestuttavin piirre tänään on, että samanaikaisesti kun kirjallisuuden merkitys kasvaa, kokoelmien taso jatkuvasti heikkenee verrattuna ilmestyvään kirjallisuuteen. Hankitun osuus ilmestyvästä on niin pieni ettei oleellisinta saa liitettyä kokoelmiin. Niillä aloilla, joilla kysyntä on pieni, hankinnat jäävät melkein olemattomiksi. Tästä seuraa esim että kun uusi sektori halutaan liittää tutkimuskenttään, kuuluu, jos se on laaja, n 3 vuotta ennen kuin edes välttävät kokoelmat on saatu kerätyksi.

Mutta puutteet niillä aloilla, joita tutkitaan ja kysytään ovat seurauksiltaan vakavampia. Että joudutaan turvautumaan hajahankintoihin esim sotateknillisen raporttiaineiston suhteen, on tulevaisuutta ajatellen vahingollista ja nykytilanteessa tuhlavaista. Systemaattisen pitkäjännitteisen toiminnan vaatimien edellytysten puuttuessa voi vain valittaa, että maassamme resurssipula vie epä-tarkoituksenmukaiseen toimintaan ja varainkäyttöön sekä heikkoihin pitkäntähtäyksen tuloksiin tässä kuten monessa muussakin yhteydessä.

* * *

Kokonaistilannetta ei voi pitää hyvänä. Maamme kirjastojen kokoelmat muodostavat pulman joka tulee ilmeisemmäksi ja huolestuttavammaksi aikaa myöten. Sotatiede joutuu poikkitieteellisyytensä johdosta kärsimään varsin pahasti näiden aspektien jäädessä sivuainoina muita tieteenaloja edustavien kirjastojen hankintaohjelman ulkopuolelle. Sotatieteen keskuskirjaston kokoelmat eivät pysty tyydyttämään alansa keskeistäkään tiedontarvetta. Useimpiin muihin tieteenaloihin verrattuna sotatiede on erikoisen huonossa asemassa sikäli, että melkein kaikkien muiden alojen kirjallisuutta ainakin jossain määrin oste-

taan useampaan kirjastoon. Sotatieteiden suhteen asia ei ole näin. Ellei jotain alaan kuuluvaa hankita Sotatieteen keskuskirjastoon sitä ei teoriassa ole olemassa Suomessa.

Maamme tieteellisiin kirjastoihin hankitun ulkomaisen kirjallisuuden yhteisluettelon läpikäyminen osoittaa, että niin todella on. Sotatieteiksi luokiteltavaa aineistoa löytyy muista kirjastoista vain hajateoksia. Sotahistoriaa on jonkun verran Turun ja Tampereen yliopistojen kirjastoihin ostettu, sotilaspoliittiseen tilanteeseen liittyvää voi löytää Eduskunnan kirjastosta jne, mutta käytännössä voi todella sanoa, että se mitä Sotatieteen keskuskirjasto ei hanki sitä ei tältä alalta Suomessa ole.

Ulkomailta voi nykyään lainata kirjallisuutta, mutta tutkimustyön tehokkuus kärsii jos suuri osa tarvittavasta aineistosta on pitkien odotusten takana. Lainojen saanti saattaa myös olla sekä suuritöistä, että hidasta. Kansainvälistä kirjastoyhteistyötä suunniteltaessa ja lainausyhteyksiä kehiteltäessä on aina ollut selviö, että toisen kirjaston kokoelmiin ei voi kokonaan turvautua. Aloilta, joilla jatkuvasti suoritetaan tutkimusta, on oltava omat kokoelmat. Sotatieteissä tilannetta vaikeuttaa, että vastaavat ulkomaiset kirjastot yleensä eivät ole julkisia ja siten eivät myöskään anna lainoja ulkomaille.

Viitetietoja sotatieteilijä voi saada Suomesta suhteellisen tyydyttävästi käyttämällä hyväkseen kirjastolaitoksemme kaikkia resursseja. — Onko hänellä siihen riittävästi aikaa ja rahaa on toinen asia. — Sotatieteen sekundäärilähteitä löytyy Sotatieteen keskuskirjastosta. Muiden alojen sekundäärilähteistä on saatavissa ko alojen sotilaalliset sovellutukset ja myös viitteet sovellutuskelpoisesta aineistosta.

Aineiston hankinta tarvittaessa tuo kuten todettiin, aina mukanaan odotusajan. Mutta muitakin epävarmuustekijöitä on olemassa. Aineisto voi olla vaikeasti saatavaa tai jopa käytöltään rajattua, jolloin saatetaan tarvita pitkällistä kirjeenvaihtoa siitä. Erillispäätösten pohjalta lähetettävä aineisto on tietysti myös kriisiherkkää. Kansainvälisen tilanteen tiukeneminen tai yksilöllinen luottamuskriisi voi helposti johtaa siihen, ettei aineistoa pyydetäessä olekaan saatavissa. Jopa täysin julkisen aineiston suhteen tämä mahdollisuus on otettava huomioon. — Jos palauttaa mieliin vuosikymmeniä käydyin keskustelun liittoutuneiden toisilleen antaman avun ja tiedon vaikutuksesta myöhempään kehitykseen ja tilanteeseen ei ehkä ajatus sotatekniikassa sovellutuskelpoisen aineiston ulkomaille lähettämisen rajoittamisesta tunnu niin vieraalta.

Niillä tieteen aloilla, joilla kirjallisuuden hankinta kansainvälisten yhteyksien pohjalta on tavallisinta esim tekniikassa se kohdistuu peruskokoelmien lisäksi hankittavaan erikoisaineistoon. Kriisin tai selkkauksen sattuessa nämä yhteydet tuskin ovat niitä, joiden häiriöttä jatkuminen tietoa luovuttavalle maalle on ensiarvoisen tärkeitä. Yhteyksien mennessä monien maiden lä-

pi ja hyödyn ollessa välittäjälle olematon mahdollisuuksia häiriöihin on paljon ja ainoa niistä kärsivä on tilaajamaa. Menetelmän käyttämistä peruskokoelman muodostamiseen ei voi puolustaa.

Sanotaan esim teknillisen aineiston vanhenevan nopeasti, mutta se riippuu siitä, mitä se koskee. Tutkimuksen kärkipäässä tämä tietysti pitää paikkansa. Mutta Suomessa tarvittava sotateknillinen kirjallisuus tuskin on tätä luokkaa. Se tieto jota meillä tarvitsee soveltaa esim kaluston kotimaisuusasteen kohottamiseksi ei ole riippuvaista tutkimuksen viimeisistä huippusaavutuksista eikä vanheneminen siten ole pelottavan nopeaa. Lisäksi on syytä todeta, että jos hankitaan tieto, jota meillä ei ole, se aina parantaa tutkimustilannettamme. Aineisto, joka on maassamme, on meidän käytettävissämme milloin ja miten haluamme. Tuntuisi asialliselta huolehtia siitä, että sitä sotatieteenkin keskeisiltä aloilta olisi riittävästi.

Johtuvatko ehkä puutteet siitä, ettei tilannetta olekaan tiedostettu. Tuntuu mahdottomalta, että näin olisi mutta toisaalta on vaikea havaita sitä mitä ei ole. Kirjallisuuskokoelman tason huononemisen havaitseminen edellyttää julkaistavan kirjallisuuden sekä kokoelmien tuntemusta. Tutkija voi todeta, että hänen kaipaamaansa teosta ei ole mutta se on yksityistapaus, jonka syyt voivat olla moninaiset. Vasta kun huomaa suurien kirjallisuusmäärien puuttuvan, siihen reagoidaan ilmiönä, joka vaikuttaa kokoelmien tasoon ja jonka syitä on selvitettävä. Voisi toivoa, että syitä lähdetäisiin selvittämään hieman aikaisemmassa vaiheessa. On tapauksia, jolloin aukot kokoelmissa ovat johtuneet tiedonvälityskatkosta.

Suomessa tilanne kuitenkin nyt on kehittynyt sellaiseksi, että siihen on reagoitu. Korkeakouluneuvosto on kehityssuunnitelmassaan vuosille 1982—86 kiinnittänyt huomiota kirjastojen sekä henkilöstö-, että hankintatavaratilanteeseen. Se ei tietenkään auta sotatieteilijöitä, koska kaikilla kirjastoilla tulee olemaan keskeisissä aloissaan niin paljon paikkaamista ettei hankintoihin sivualoilla tule jäämään rahoja. Mutta voi aina toivoa, että tilanteen havaitseminen yhdellä taholla mahdollisesti loisi mahdollisuudet paranemiselle muillakin sektoreilla. Tutkijat ja muut kirjaston käyttäjät ovat ne, jotka kärsivät kirjastojen huolestuttavasta tilasta. Jos joku ryhmä heistä on reagoinut ja ottanut kantaa asiassa, se on hyvä. On aika, että hekin toteavat osavastuunsa tällä alueella. Kirjastojen yritykset huolehtia sektorinsa toiminnasta ei ole johtanut tuloksiin, jotka tyydyttäisivät tutkijoitamme ja yhteiskuntamme tarpeita.

Turvallisuuspolitiikan ja sen tutkimuksen merkitystä korostetaan kaikkialla maailmassa ja siihen on ryhdytty kiinnittämään yhä enemmän huomiota myös Suomessa. Kirjallisuuden merkitystä tutkimukselle korostetaan. Tuntuisi loogiselta, että myös turvallisuuspolitiikan maanpuolustuksellisen sektorin kirjallisuudentarve tunnistettaisiin.